

ประวัติการบันทึกโน้ตดนตรีไทย

THE HISTORY OF THAI MUSICAL NOTATION

บุญสืบ บุญเกิด¹ | BOONSUBE BOONKERDสุรศักดิ์ เพชรคงทอง² | SURASAK PETKONTONG

ABSTRACT

Musical notation is a crucial communication tool in music circles. In the past, musical notation was not popular in Thai music teaching and learning. The music teaching and learning were passed on orally face-to-face in the musical academies. Then a music teaching and learning system turned to be more available in class. Therefore, the adaptation of the teaching and learning to suit the changing context was required. The musical notation was used in Thai classical music teaching and learning. Thai musical notation first existed in the reign of King Narai the Great of Ayutthaya Period by French Ambassador La Loubère who had recorded one Thai song with the international musical notation. In the reign of King Rama IV of the Rattanakosin Period, Thai musical notation was recorded to perform in a brass band in soldiers' march by British Captain Impey and Captain Knox. Then Krom Phra Nakhon Sawan Worrapinit recorded Thai songs with the international musical notation and assigned Mr. Paul Cyric, his friend, to use the international musical notation to record a lot of Thai songs. Lieutenant Colonel Phra A-phai Phonrop invented Thai musical notation based on the international musical notation using Thai alphabets to represent the sound levels and then Luang Pradit Phai-roh (Som Silpa-banleng) invented 9 Thai numeral musical notations. At the same time, Duriyaban Store numeral musical notation was also very popular. Phra Chen Duriyang was assigned by the Royal Society to record Thai songs with the international musical notation system. The Fine

^{1,2} อาจารย์สังกัดสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Arts Department also recorded Thai musical notation with the international musical notation system and the two series, “Hom Rong Yen” and “Tham Khwan,” were published. Phra Chen Duriyang adapted Cheve musical notation system to record Thai songs. The Fine Arts Department published a journal to promote Thai songs with the international musical notation, one song per each issue. Then all Thai songs with the international musical notation were republished in three collections, “The Notation of Thai songs 1, 2 and 3”. After that, Mr. Sudchai Sribencha showed his own version of Thai songs recorded with the international musical notation which were slightly different from the versions of The Fine Arts Department. Then came the popularity of Thai Do-Re-Mi musical notation which has been popular up to the present time. The Fine Arts Department reprinted the three collections, “The Notation of Thai songs 1, 2 and 3” in the international musical notation recorded with computers to celebrate the Golden Jubilee. Finally, Kasetsart University published the international musical notation of Thai songs whose master copy was from the US.

Keywords : notation of Thai song, oral tradition, sound level, computer system

บทคัดย่อ

โน้ตเพลง ถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารของวงการดนตรีที่สำคัญมาก การเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีตรวมถึงการบรรเลงไม้นิยมใช้โน้ตเพลง มักนิยมการเรียนการสอนด้วยวิธี मुखปาฐะ สอนกันตัวต่อตัวด้วยการบอกเล่าแล้วให้ปฏิบัติครู อยู่ในสำนักดนตรี แต่ต่อมาระบบการเรียนการสอนดนตรี เริ่มอยู่ในระบบการศึกษาปกติที่อยู่ในชั้นเรียน ฉะนั้นการเรียนการสอนดนตรีไทยจึงต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยมีการใช้โน้ตเพลงมาประกอบการเรียนการสอนช่วยความจำ การบันทึกโน้ตเพลงไทยนั้นเกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยราชทูตชาวฝรั่งเศสชื่อ ลาลูแบร์ บันทึกเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลไว้ 1 เพลง ต่อมาในรัชสมัยของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการบันทึกเพลงไทยใช้ประกอบการบรรเลงวงแตรวง เพื่อการเดินแถวของทหาร โดยชาวอังกฤษ ชื่อร้อยเอกอิมเปย์และร้อยเอกนีอกซ์ ต่อมากรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้บันทึกเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลและยังมอบหมายให้พระสหายคือ นาย พอลซีริค บันทึกเพลงไทยไว้จำนวนมาก

ต่อมาพันโทพระอภัยพลรบ ได้คิดระบบโน้ตไทยโดยอาศัยพื้นฐานมาจากระบบโน้ตสากลโดยใช้ตัวอักษรไทยแทนระดับเสียง ต่อมาหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ได้คิดโน้ตระบบตัวเลขไทย ๘ ตัวขึ้นมา ในระยะเวลาใกล้เคียงกันได้เกิดระบบโน้ตตัวเลขของร้านดุริยบรรณ ซึ่งเป็นที่นิยมมากในยุคนั้น ต่อมาราชบัณฑิตยสภา ได้มอบหมายให้พระเจนดุริยางค์บันทึกเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากล และกรมศิลปากรก็เริ่มบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลเช่นกัน ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่ได้ 2 ชุด คือชุดโหมโรงเย็นและชุดทำขวัญ ต่อมาพระเจนดุริยางค์ได้นำระบบโน้ตเชอว่ามาบันทึกเพลงไทย ในระยะเวลาต่อมากรมศิลปากรได้ออกวารสารเผยแพร่เพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากล ฉบับละ 1 เพลง แล้วต่อมาได้นำเพลงจากวารสารนั้นมารวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ชื่อโน้ตเพลงไทยเล่ม 1 2 และ 3 ต่อมา นายสุดใจ ศรีเบ็ญญา ได้นำเสนอการบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากล ซึ่งมีวิธีการบันทึกต่างกันเล็กน้อยกับของกรมศิลปากร ต่อมาได้เกิดระบบโน้ตตัวอักษรไทย ที่เรียกว่าระบบ ด ร ม พ ขึ้น ซึ่งนิยมใช้แพร่หลายในปัจจุบันนี้ ต่อมาในวโรกาสแห่งปีกาญจนการกรมศิลปากรได้มีการพิมพ์โน้ตเพลงไทยทั้ง 3 เล่มนั้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยบันทึกโน้ตสากลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ และต่อมามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดพิมพ์โน้ตเพลงไทยที่ได้ต้นฉบับมาจากอเมริกาเผยแพร่ด้วยระบบโน้ตสากล

คำสำคัญ : โน้ตเพลงไทย มุขปาฐะ ระดับเสียง ระบบคอมพิวเตอร์

บทนำ

โน้ตเพลงจัดว่าเป็นหลักการสื่อสารที่สำคัญมากสำหรับการดนตรี เป็นสื่อที่เกิดจากคีตกวีได้กำหนดให้เสียงต่าง ๆ ในบทเพลงนั้นๆ แสดงความมุ่งหมายของอารมณ์และทำนองเพลง เป็นสื่อผ่านไปสู่นักดนตรีให้บรรเลงทำนองอย่างถูกต้องผ่านไปสู่ผู้ฟังเพื่อให้มีอารมณ์คล้อยตามหรือสะท้อนอารมณ์ไปตามบทเพลงนั้น ๆ การบันทึกโน้ตเพลง (Notation) เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาการดนตรีของทุกชาติให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ดังจะเห็นได้จากดนตรีของชาวซีกโลกตะวันตก มีการพัฒนาก้าวหน้ากว่าดนตรีของชาวซีกโลกตะวันออกจนกระทั่งดนตรีของชาวโลกตะวันตก กลายเป็นดนตรีสากลไปในที่สุด เพราะว่าเขามีการจดบันทึกเป็นหลักฐาน จดบันทึกทฤษฎีและจดบันทึกโน้ตต่าง ๆ ไว้ตั้งแต่อดีตแล้วพัฒนาจนสมบูรณ์แบบดังเช่นปัจจุบัน ฉะนั้นเพื่อการดนตรีไทยของเราจะได้พัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง จึงสมควรมีการจดบันทึกโน้ตเพลงไทยไว้เป็นหลักฐานต่อไป ซึ่งการจดบันทึกโน้ตเพลงไทยเริ่มแพร่หลายในระยะหลัง แต่ถึงอย่างไรระบบโน้ตสำหรับดนตรีไทยที่ใช้กันในปัจจุบันนี้ก็ไม่ได้ว่า

เหมาะสมหรือเป็นที่ยอมรับว่าเป็นระบบโน้ตของไทยคงต้องมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ เพื่อให้รู้ประวัติและพัฒนาการของการจดบันทึกโน้ตเพลงไทย ผู้เขียนจึงได้เขียนบทความนี้ขึ้นมา โดยจะกล่าวถึงการจดบันทึกโน้ตเพลงไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างไร โดยจะกล่าวเฉพาะระบบโน้ตที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในวงการศึกษาและวงการดนตรีไทย ซึ่งในความเป็นจริงอาจมีระบบโน้ตอื่น ๆ อีก ที่แต่ละท่านคิดไว้ใช้เฉพาะตนหรือใช้กันในกลุ่มเล็กๆ ซึ่ง “การบันทึกโน้ต” ในที่นี้จะหมายถึงการบันทึกบทเพลงไทยเดิม ที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีไทยเท่านั้น

ประวัติการบันทึกโน้ตเพลงไทย

ในอดีตที่ผ่านมาการเรียนการสอนดนตรีไทยรวมทั้งการบรรเลง ไม่นิยมจดบันทึกโน้ตเพลง มักเรียนและสอนกันแบบมุขปาฐะ เรียนการตัวต่อตัวแต่มาในระยะหลังสภาพสังคมและบริบทเปลี่ยนไป จึงมีการจดบันทึกโน้ตเพลงเหมือนชาวตะวันตก ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีไทยอย่างมาก ในการบันทึกโน้ตเพลงไทยนั้นมีประวัติการบันทึกที่ยาวนาน ซึ่งการบันทึกโน้ตเพลงไทยนั้นจะเชื่อมโยงไปถึงการบันทึกโน้ตสำหรับดนตรีไทยด้วย จากการรวบรวมหลักฐานต่าง ๆ ในเรื่องการบันทึกโน้ตเพลงไทยจากอดีตถึงปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของ ซิมอง เดอ ลา ลูแบร์

การบันทึกโน้ตเพลงไทย เริ่มเกิดขึ้นครั้งแรกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ประมาณปี พ.ศ. 2230 เมื่อราชทูตชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือ ซิมอง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de Le Loubere) และนิโกลาส เจอร์แวร์ซซ์ (Nicolas Gerrise) ได้เดินทางมาสู่กรุงศรีอยุธยา

ผู้บันทึกโน้ตเพลงไทยในครั้งนั้น คือ ลาลูแบร์ ได้เขียนจดหมายเหตุชื่อ เดอะคิงดอม ออฟ สยาม (The Kingdom of Siam) เนื้อเรื่องเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาหลายแง่มุม ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยนั้นขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนการบันทึกเกี่ยวกับดนตรีไว้ด้วย ทำให้คนไทยรุ่นหลังที่ได้ศึกษาเอกสารของลาลูแบร์ ได้นำข้อมูลเหล่านี้ไปเป็นเอกสารสำคัญในการอ้างอิงทางประวัติศาสตร์

ลาลูแบร์ บันทึกโน้ตเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากล ลักษณะที่ได้บันทึกนั้น เป็นอัตราจังหวะ C หรือ 4/4 ชื่อเพลง “สายสมร” ซึ่งบันทึกเป็นทำนองร้องไม่มีเครื่องดนตรีอื่น ๆ ปรากฏ เพราะในสมัยนั้นบทเพลงส่วนใหญ่เป็นลักษณะการขับร้องคลอด้วยเครื่องดนตรีเท่านั้น

เพลงที่ลาลูแบร์บันทึกนี้ เดิมไม่มีชื่อเป็นที่แน่นอน เพราะกำหนดชื่อว่าสยามของ (Siamese Song) เป็นเพียงการบอกให้ทราบว่า เป็นบทเพลงของชาวสยามเท่านั้น โดยมีเนื้อเพลงขึ้นต้นว่า “สายสมรเอย” ต่อมาจึงเรียกเพลงนี้ว่าเพลงสายสมร อย่างไรก็ตาม แม้จะมี

การจดโน้ตและบทร้องเอาไว้ด้วย แต่ลาลูแบร์ก็มีได้กล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับบทเพลงเอาไว้เลย

2. การบันทึกโน้ตสำหรับบรรดามหาราชในรัชสมัย ร. 4

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้วิธีฝึกทหารตามแบบอย่างประเทศในยุโรป ทรงพระราชดำริว่า ดนตรีฝรั่งน่าจะมิชอบทบาทควบคู่ไปด้วย เพราะการฝึกหัดให้ทหารเดินแถวตามแบบอย่างชาติในยุโรปนั้น จำเป็นต้องเดินให้พร้อมเพรียงกันไปตามจังหวะของดนตรีฝรั่ง วงบรรดามหาราชถือกำเนิดตั้งแต่นั้นมา โดยมีร้อยเอกอิมเปย์ นายทหารชาวอังกฤษมาเป็นครูฝึกหัด ส่วนวงหน้า คือวงของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้นายทหารชาวอังกฤษชื่อร้อยเอกนักซ์ เข้ามาเป็นครูฝึกทหารวงหน้า ฉะนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีการบันทึกเพลงที่ใช้ในการบรรเลงบรรดามหาราชหรือวงโยธวาทิต โดยส่วนมากจะเป็นเพลงต่างประเทศประเภทเพลงมาร์ช

3. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ในช่วงปี พ.ศ. 2443 – 2447 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระนางเจ้าสุโขทัยมหาราชเทวี ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระยศเป็นเสนาบดีทหารบกและทหารเรือ พระองค์ได้ทรงพระนิพนธ์เพลงไทยขึ้นเพื่อบรรเลงด้วยวงโยธวาทิต ตั้งแต่ พ.ศ. 2443 เช่น เพลงแขกมญฺบางขุนพรหม และได้เขียนโน้ตสากลในแต่ละแนวไว้อย่างละเอียด ทำให้การจดบันทึกโน้ตสากลจึงเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะนักดนตรีที่ผ่านการเรียนดนตรีมาจากกองดุริยางค์ทหารบกและทหารเรือ

กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงได้รับการศึกษาวิชาทหารจากประเทศเยอรมัน และทรงศึกษาเรื่องดนตรีสากลและทฤษฎีดนตรีมาด้วย ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านการนิพนธ์เพลงในรูปแบบของการแยกเสียงประสานแบบตะวันตก นอกจากนี้ทรงสนพระทัยด้านการบันทึกโน้ตเพลงไทย ทรงมีพระสหายชาวเยอรมันชื่อนายพอล เจ ซีลิก (Paul J. Seelig) ซึ่งเป็นนักดนตรีผู้มีความสามารถในการบันทึกโน้ตสากล และได้เข้ามาจดบันทึกเพลงไทยแบบโน้ตสากล โดยมีจางวางทั่ว พาทยโกศลเป็นผู้บอกทำนองเพลงต่าง ๆ

การจดบันทึกโน้ตเพลงไทยในสมัยนั้นสามารถรวบรวมบันทึกเพลงเอาไว้ทั้งหมด 150 เพลง และพิมพ์เป็นชื่อหนังสือ “เพลงสยาม” เมื่อ พ.ศ. 2475 โดยพิมพ์ที่เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นสถานที่พำนักของทูลกระหม่อมบริพัตรภายหลังจากเปลี่ยนแปลง

การปกครองแล้ว สันนิษฐานว่าหนังสือเล่มนี้น่าจะจัดทำขึ้นก่อนหน้านั้นที่วังบางขุนพรหมของพระองค์ท่าน อาจะอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2473 – 2475 เป็นที่น่าเสียดายว่าหนังสือเล่มนี้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนัก เมื่อพิจารณาแล้วการจดบันทึกเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลดูจะมีประสิทธิภาพและได้ทำนองเพลงอย่างถูกต้องชัดเจนมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ให้กับชาวต่างชาติได้ทราบถึงลักษณะเพลงไทยได้อย่างชัดเจน

4. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของพันโทพระอภัยพลรบ

ต่อมาได้เกิดโน้ตเพลงตัวอักษรไทย ซึ่งถือว่าเป็นการบันทึกโน้ตเพลงที่เก่าแก่ที่สุดที่คนไทยคิดขึ้น อยู่ในช่วงพ.ศ. 2403 – 2459 โดยพันโทพระอภัยพลรบ (พลอย เพ็ญกุล) ท่านเป็นบุตรชายคนที่ 4 ของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ขุนนางราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 4 พระอภัยพลรบนั้นท่านได้รับการศึกษาวิชาทั่วไป และวิชาภาษาอังกฤษจากครูชาวอังกฤษจนมีความรู้แตกฉาน และได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาใน พ.ศ. 2415 ได้ไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ประเทศอินเดีย ได้ศึกษาวิชาการทหารและวิชาทฤษฎีดนตรีสากลควบคู่กันไป

ภายหลังจากกลับจากประเทศอินเดียแล้ว ท่านได้เข้ารับราชการเป็นทหารในกรมทหารราของครีักษ์ ท่านเริ่มก่อตั้งหนังสือพิมพ์ยุทธโฆษา ได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็นพันโท พระอภัยพลรบ ปลัดกรมยุทธศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2449 และยังได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชาวาดเขียน วิชาเพลงแตรอาณัติสัญญาณแก่นักเรียนนายร้อย ท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถหลายด้าน โดยเฉพาะด้านดนตรีท่านได้นำทฤษฎีที่ได้รับการศึกษาจากประเทศอินเดียมาประยุกต์ใช้กับชาวไทย นอกจากนี้ท่านยังสนใจการดนตรีไทยอย่างมากด้วย เคยว่าจ้างนักดนตรีไทยที่มีฝีมือและมีชื่อเสียงในสมัยนั้น มาบันทึกเสียงลงกระบอกเสียง เอดิสัน (Edison, s Cylinder) ของท่าน เช่น พระยาประสานดุริยศัพท์(แปลกประสานศัพท์) หม่อมส้มเงิน ราชานุประพันธ์ เป็นต้น โดยบันทึกเสียง ณ ที่บ้านวังท่าเตียน

ระบบโน้ตของพันโท พระอภัยพลรบเกิดขึ้นในช่วงสมัยการเปลี่ยนรัชกาลจากรัชกาลที่ 5 สู่อรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453 – 2468) โดยพระอภัยพลรบได้ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือดนตรีวิทยาในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2450 แต่รัชกาลที่ 5 เนื่องในโอกาสเสด็จกลับจากประพาสยุโรป ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างมาก จนต่อมาได้ตีพิมพ์หนังสือดนตรีวิทยาในปี พ.ศ. 2455 ตรงกับสมัยการปกครองของรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นตำราเรียนในโรงเรียนของกระทรวงธรรมการ จึงนับได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นตำราเล่มแรกที่ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีของไทย

เป็นที่ทราบกันดีว่าเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 – 6 นั้นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความเป็นชาติไทย การรุกรานของลัทธิล่าอาณานิคมได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตัดสินพระทัยปฏิรูปประเทศให้ทัดเทียมนานาประเทศ ในระยะนั้นประเทศไทยยังขาดผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาการและเทคนิคตามแบบสมัยใหม่ ฉะนั้นพระองค์จึงแก้ไขด้วยการปฏิรูปการศึกษา การยกเลิกพันธะทางเศรษฐกิจและสังคมตามระบบไพร่ทาส เพื่อให้ประชาชนมีอิสระในแรงงาน มีโอกาสศึกษาวิชาการต่าง ๆ ได้ทั่วทุกชนชั้น

ในโอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลงประเทศนี้ พันโท พระอภัยพลรบจึงได้เขียนตำราดนตรีขึ้นเพื่อเป็นหลักแห่งการศึกษาดนตรี เพราะวิชาดนตรีนั้นเป็นวิชาการที่มีมาแต่โบราณกาลแล้ว แต่ยังไม่มีการเรียนให้เป็นหลักในการศึกษา ดังนั้นจึงเกิดตำราเรียน “ดนตรีวิทยา” ขึ้น ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ในบทคำนำของตำราเรียนว่า

...ตามเหตุผลที่กล่าวแล้ว ส่อให้รฤกถึงวิชาดนตรี คือ การศึกษา คีต สี ตี เป่า ขับร้อง สำหรับเมืองไทย ซึ่งนับเป็นเครื่องให้ความสำราญแก่

ประชาชน ตามที่ได้มีขึ้นตั้งแต่โบราณกาลนานมาแล้ว จนบัดนี้นั้น ยังไร้ตำราอยู่ !! ฉนี้ ย่อมนับว่าการศึกษาดนตรีไม่มีหลักเกณฑ์ที่ใคร

โดยเหตุนี้จึงได้แต่งตำราวิชาดนตรีขึ้นไว้ให้เป็นหลักแห่งการศึกษาสำหรับกุลบุตรีชายหญิงได้ศึกษาต่อไปได้เรียกชื่อตำรานี้ว่า

“ดนตรีวิทยา” โดยหมายความในคำนี้ว่า ‘ความรู้เสียงมีส่วนไพเราะ’ (เสียงมีส่วนไพเราะนี้ อธิบายพอสังเขปความว่า บรรดาเสียงต่าง ๆ

ในโลกที่เราได้ยินไม่ว่าเสียงอะไรทั้งหมด แม้ไม่มีส่วนสูงต่ำถูกต้องตามกฎธรรมชาติเป็นกฎสำหรับแบ่งเสียง เสียงใดเสียงหนึ่ง แต่เฉพาะ

เสียงเดียวออกไปเป็น 8 ส่วน ซึ่งเป็นลำดับ 1 ได้แล้ว เสียงต่าง ๆ ทั้งปวงทั้งสิ้นทั้งนั้น ย่อมไม่นับเป็นดนตรี เพราะฉะนั้น บรรดาเสียงที่เป็น

ดนตรี ต้องเป็นเสียงที่มีส่วนแบ่งแล้วโดยถูกต้องตามกฎธรรมชาติทุกเสียง...(พระอภัยพลรบ, 2453 : คำนำ)

ระบบโน้ตของท่านเป็น ระบบตัวอักษรไทย โดยประยุกต์มาจากระบบโน้ตสากล เพราะท่านเห็นว่าคนไทยอาจจะอ่านโน้ตสากลด้วยความยากลำบาก อีกทั้งเป็นระบบที่ซับซ้อน ท่านจึงประยุกต์ทฤษฎีใหม่ให้กลายเป็นตำราที่สามารถศึกษาได้ง่ายขึ้น หลักการของโน้ตตัวอักษรนี้ท่านได้รับแนวคิดมาจากนักดนตรีชาวอังกฤษชื่อ จอร์น เฮอร์เวิน (John Curwen) ที่เป็นต้นคิดใช้สำหรับขับร้องเรียกว่า ตอนิก ซอล-ฟา โนเตชัน (Tonic Sol-Fa Notation) (พระอภัยพลรบ, 2453 : 25) นอกจากนั้นแล้ว พระอภัยพลรบยังได้กล่าวอีกว่า

บรรดาอารยประเทศที่เจริญแล้วยังได้มีการบันทึกข้อคิดวิที่มีชื่อเสียงไว้มากมายด้วย เพื่อเชิดชูในความสามารถของนักดนตรีเหล่านั้น อันจะเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ที่ศึกษาวิชาดนตรีในภายหน้า ฉะนั้น ผู้ที่ได้ศึกษาดาราดนตรีวิทย์ยานี้แล้วก็ควรจะถ่ายทอดความรู้ในการดนตรีให้เกิดความนิยมชมชอบแก่ชนรุ่นหลังต่อไป ทัดเทียมกับนานาประเทศ

5. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2454 หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูเพลงคนสำคัญท่านหนึ่งในวงการดนตรีไทย ท่านได้รับมอบหมายจากหม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี ท่านเล็งเห็นความสำคัญและคุณค่าของการศึกษาในด้านต่าง ๆ ท่านเป็นผู้วางรากฐานการศึกษา เช่น อาชีวศึกษาและอนุบาลขึ้นเป็นพระองค์แรก และให้เปิดสอนวิชาดนตรีไทยแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป ในสมัยนั้นการเรียนการสอนดนตรีไทยมักใช้วิธีท่องจำ ซึ่งทำให้ครูและศิษย์ต้องเสียเวลามากในการเรียนรู้บทเพลง ประกอบกับจะต้องสอนเครื่องดนตรีหลายเครื่องมือ ขณะเดียวกันก็มีเวลาในการเรียนที่จำกัดด้วย ดังนั้นหลวงประดิษฐไพเราะจึงได้คิดค้นเครื่องมือช่วยสอนเป็นโน้ตขึ้น โดยกำหนดให้ใช้ตัวเลขไทย ๑- ๙ สำหรับซอด้วงและซออู้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการกดนิ้วในแต่ละระดับเสียง และให้ใช้ตัวเลข ๑- ๑๒ สำหรับจะเข้และขลุ่ย แต่ส่วนมากโน้ตของท่านมักจะเป็นโน้ตตัวเลขไทย 9 ตัว เนื่องด้วยคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ผู้เป็นบุตรสาวได้ฝึกหัดซอด้วงและร่วมบันทึกโน้ตด้วย

ปัจจุบันระบบโน้ตตัวเลขไทยของหลวงประดิษฐไพเราะยังคงใช้กันอยู่ในการเรียนการสอนดนตรีไทยของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ ซึ่งเป็นสถาบันดนตรีไทยเอกชนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ที่เปิดสอนวิชาดนตรีไทยแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

ต่อมาหลวงประดิษฐไพเราะ จึงได้แบ่งบรรทัดโน้ตจากที่เป็นบรรทัดละ 4 ห้องโน้ต กลายเป็นบรรทัดละ 8 ห้องโน้ต ซึ่งใช้ในการเรียนการสอนเรื่อยมา ต่อมาในภายหลังกมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะได้มีการประยุกต์ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษมาแทนตัวเลขเพื่อบอกระดับเสียงดังนี้

อักษร	D	แทนระดับเสียง	โด
อักษร	R	แทนระดับเสียง	เร
อักษร	M	แทนระดับเสียง	มี
อักษร	F	แทนระดับเสียง	ฟา
อักษร	S	แทนระดับเสียง	ซอล
อักษร	L	แทนระดับเสียง	ลา
อักษร	C	แทนระดับเสียง	ซี

6. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของร้านดุริยบรรณ

ระยะเวลาต่อมาในปี พ.ศ.2464 ได้เกิดโน้ตเลขาสังคีตย์เป็นระบบโน้ตแบบตัวเลข (Numeral Notation) ของร้านดุริยบรรณซึ่งประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นตำราเรียนแก่ผู้ที่ซื้อเครื่องดนตรีจากทางร้านไปฝึกหัดด้วยตนเอง โดยผู้ที่คิดค้นระบบนี้ คือ ขุนเจริญดนตรีการ (เจริญโรหิตโยธิน) ซึ่งเป็นครูดนตรีไทยประจำร้านดุริยบรรณนี้เอง ร่วมกันกับครูสาย ดุริยางกูร หลานปู่ของพระประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร) ผู้เป็นเจ้าของร้านซึ่งได้ก่อตั้งร้านขายเครื่องดนตรี อุปกรณ์ดนตรีไทย และจัดพิมพ์โน้ตเลขาสังคีตย์จำหน่ายจนได้รับความนิยมทั่วไป

โน้ตเลขาสังคีตย์ของร้านดุริยบรรณได้ออกจำหน่ายครั้งแรกในเดือนมกราคม พ.ศ. 2464 และได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงนั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2471 ทางร้านได้นำโน้ตเลขาสังคีตย์ขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระองค์ท่านมีพระราชดำรัสว่าเป็นประโยชน์ในการฝึกหัดดนตรีได้ดี จนมีการนำไปพิมพ์ที่หน้าปกของสมุดโน้ตว่า “ได้ทูลเกล้าฯ ถวายแล้ว”

การคิดค้นระบบโน้ตตัวเลขนี้ขึ้นมา นับว่าเป็นวิวัฒนาการอันสำคัญในรูปแบบการเรียนการสอนวิชาดนตรีของประเทศไทย ทั้งนี้โดยได้หลักแนวคิดมาจากการบันทึกโน้ตของจีน เพราะขุนเจริญดนตรีการนั้นเคยไปสอนขออยู่แก่พระยาโกษาจารย์ (บุญศรี ประเภทศิริ) ขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งท่านพระยาผู้นี้มีความสนใจในภาษาจีนและดนตรีไทยควบคู่กันไป จึงได้จ้างขุนเจริญดนตรีการมาสอนขออยู่และซินแสชาวจีนคนหนึ่งมาสอนภาษาจีนในเวลาที่ยังว่างจากงานราชการ

การสอนของขุนเจริญฯ นั้นเป็นการสอนปากเปล่า ซึ่งซินแสสอนภาษาจีนนั้นเห็นการสอนแบบนี้แล้วจึงวิจารณ์ว่า ทำให้เข้าสำหรับการเรียนที่ต้องการความรวดเร็วของนักดนตรีประเภทสมัครเล่นอย่างพระยาโกษาจารย์ ที่ต้องได้เพลงและท่องจำเพลงได้ด้วยตนเอง ซินแสจึงแนะนำให้ขุนเจริญดนตรีการรู้จักระบบการบันทึกโน้ตแบบจีนที่ใช้ตัวเลขสำหรับการบันทึกเพลงของซอจีนสำหรับบอกตำแหน่งการวางนิ้ว ให้การกันห้องโน้ตตามจังหวะของเพลง รวมไปถึงการบอกวิธีใช้คันชักเข้าออกของซอในแต่ละวรรคเพลงอีกด้วย ซึ่งขุนเจริญฯ ก็พอใจเป็นอย่างมากในหลักการบันทึกโน้ตของจีนที่ทำให้สะดวกรวดเร็วขึ้น จึงขออนุญาตพระยาโกษาจารย์นำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาซีพ

โน้ตเลขาสังคีตย์จึงได้เกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักการบันทึกโน้ตของจีนและไทยสามารถนำมาใช้ได้อย่างดี นั่นอาจเป็นเพราะระบบเสียงของดนตรีจีนและไทยที่เป็นระบบเสียงเพนตาโทนิค (Pentatonic Scale) เหมือนกัน การนำหลักการของดนตรีจีนมาใช้จึงทำให้เกิดระบบโน้ตตัวเลขของไทยที่มีคุณสมบัติค่อนข้างสมบูรณ์แบบเกิดขึ้น

โน้ตเลขาสังคีตย์เป็นการบันทึกบทเพลงสำหรับเครื่องสายเท่านั้น คือ ซออู้ ซอด้วง ซอด้วง ซิมและจะเข้ ซึ่งแต่ละเครื่องดนตรี จะใช้ระบบการอ่านที่ต่างกันออกไป แต่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะยังคงใช้ระบบแทนค่าด้วยตัวเลขเหมือนกัน โดยการจดพิมพ์นั้นจะพิมพ์ออกมาเป็นโน้ตแยกเครื่องดนตรี ในหนึ่งฉบับที่ออกมานั้นจะมีเพลงประมาณ 6 – 8 เพลง ซึ่งจะมีเพลงเหมือนกันทุกเพลง สำหรับทุกเครื่องดนตรีตามทีฉบับนั้น ๆ บรรจุไว้กล่าวคือ ถ้าโน้ตซอด้วงฉบับที่ 4 บรรจุเพลงใดไว้โน้ตอื่น ๆ ทั้งซออู้ ซอด้วง ซิม จะเข้ที่เป็นฉบับที่ 4 ก็จะมีบรรจุเพลงเหล่านั้นไว้เหมือนกัน แต่เป็นทางเฉพาะของเครื่องดนตรีนั้น ๆ เพื่อให้สามารถนำไปบรรเลงร่วมกันเป็นวงได้ แต่จะไม่มีการโน้ตเพลงที่เป็นฉบับรวมเครื่อง (Score) เพราะจะซับซ้อนทั้งในการบันทึกและการฝึกหัด เนื่องจากบันไดเสียงของเครื่องดนตรีมีความแตกต่างกัน

ปัจจุบันนี้ด้านดุริยบรรณได้ย้ายมาจากบริเวณแยกคอกวัว ถนนราชดำเนินแล้ว มาตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 210/6 ถนนสุขุขทัย เขตดุสิตและดำเนินกิจการโดยคุณปราณี พุ่มพวง ซึ่งเป็นเจ้าของร้านรุ่นที่ 3 แล้ว การพิมพ์โน้ตเลขาสังคีตย์ยังคงใช้ต้นฉบับเดิมอยู่มาจนปัจจุบัน เพราะทางร้านถือเป็นเอกลักษณ์และยังแสดงออกถึงความภาคภูมิใจอีกด้วย

7. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของราชบัณฑิตยสภา

ใน พ.ศ. 2473 ขณะที่ปอล เซลิก ดำเนินการบันทึกโน้ตเพลงไทยเป็นโน้ตสากลนั้น ทางราชบัณฑิตยสภา โดยสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ได้จัดให้มีการจดบันทึกเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลขึ้นเช่นเดียวกัน โดยเชิญครูดนตรีไทยที่มีความรู้ความสามารถในสมัยนั้นหลายท่านมาร่วมกันบอกทำนองเพลงไทย หลักฐานที่แสดงว่ามีการจดบันทึกโน้ตเพลงไทยในครั้งนี้คือ หนังสือพระตำราสของกรมพระยาตำราจราชานุภาพ ถึงเจ้าพระยาวรวงศ์พิพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวัง ความว่า

...ด้วยราชบัณฑิตยสภาปรารถนาว่า เพลงปี่พาทย์มโหรีของไทยฝึกหัดและรักษากันมาแต่ด้วยความทรงจำ เป็นเหตุให้เพลงปี่พาทย์มโหรี

ของเก่าสูญไป มีเหลืออยู่แต่ชื่อเป็นอันมาก น่าเสียดายอยู่ เห็นว่าความบกพร่องอันนี้อาจแก้ไขในปัจจุบันนี้ด้วยวิธีจดเพลงลงโน้ตรักษาไว้

และราชบัณฑิตยสภาเต็มใจที่จะรับอำนวยความสะดวก ถ้าหากเจ้าคุณเห็นชอบด้วยและรับจะอุดหนุน ด้วยผู้เชี่ยวชาญดุริยางค์ดนตรีทั้งอย่างไทย

และอย่างฝรั่งขึ้นอยู่ในกระทรวงวังทั้งนั้น ขอให้พระเจณดุริยางค์จัดคนชำนาญการจดโน้ตมาให้และขอให้อนุญาตเรียกครูดุริยางค์ดนตรี

ในกรมมหรสพมาบอกเพลงให้จด จดแล้วเก็บรักษาไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เห็นว่าถ้าทำอย่างนี้จะได้เพลงปี่พาทย์ของไทยไว้

สืบไปไม่มีสูญ โดยไม่ต้องเพิ่มเงินจ่ายอย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากค่ากระดาษเครื่องเขียน เพราะผู้ชำนาญเหล่านี้รับเงินเดือนในกระทรวง

วังอยู่แล้วทั้ง ๒ พวก หวังใจว่าเจ้าคุณจะเห็นชอบด้วยและอนุญาตตามที่เสนอมานี้... (ปิยเวช บุญชูช่วย, 68 : 2545)

ในการบันทึกโน้ตเพลงไทยในครั้งนั้นมีพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยกร) เป็นผู้อำนวยการบันทึกโน้ต ดังพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยกร) ได้กล่าวถึงบันทึกความทรงจำตอนหนึ่งว่า

...พ.ศ. 2473 ในรัชกาลพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพลงไทยมีโอกาสไหวตัวในทางที่ขึ้นด้วยการวางหลักการบันทึกเป็นโน้ตสากล เพื่อเก็บรักษา

ไว้เป็นหลักฐานและเพื่อป้องกันการสูญหายและเลอะเลือน แต่ไหนแต่ไรมาเพลงไทยของเราเคยจารึกจดจำอยู่ในสมองของอาจารย์ดนตรีไทย

ทั้งหมด เมื่อต่างมรณภาพไป เพลงไทยก็ตายตามไปด้วย ที่มีเหลืออยู่ก็ค่อย ๆ ลดจำนวนน้อยลงเป็นลำดับ ทั้งยังขาดตกบกพร่องผิดเพี้ยน

กันไปหาความแน่นอนไม่ได้ และโดยเหตุนี้เพื่อจัดให้เพลงไทยได้รูปเป็นมาตรฐานถาวรมิให้สาบสูญไปเสีย งานบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากล

จึงได้ถูกเริ่มขึ้นในความอำนวยการของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การจดบันทึกเพลงไทยได้ดำเนินไปที่วังวรดิศ... (อารี สุขะเกศ, 2513 : 51)

การบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วยระบบโน้ตสากลครั้งนั้น กระทำในท้องพระโรงวังวรดิศทุกวันพฤหัสบดี และวันเสาร์ตั้งแต่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2473 จนกระทั่งได้เลิกล้มไปเมื่อภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475

8. การบันทึกโน้ตเพลงไทยของกรมศิลปากร

หลังจากที่ทางราชการได้ออมนงานดุริยางค์ไทยและดุริยางค์สากลจากกรมปี่พาทย์หลวงและโขนหลวงมาขึ้นอยู่กับกรมศิลปากรแล้ว กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการตรวจสอบและบันทึกโน้ตเพลงไทยต่อจากราชบัณฑิตยสภาเป็นครั้งที่ 2 โดยเริ่มประชุมกันที่โรงโขนหลวงสวนมิสกวันเป็นครั้งแรก เมื่อ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2479 โดยรัฐบาลได้ตั้งเป็น “คณะกรรมการตรวจสอบเพลงไทยบันทึกเป็นโน้ตสากล” มีอธิบดีกรมศิลปากรเป็นประธาน โดยตำแหน่ง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่บอกเพลงให้จัด คือ ครูดนตรีไทย ผู้มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีไทยชั้นครู

กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่จัดบันทึกลงเป็นโน้ต คือผู้ที่มีความรู้ด้านการเขียนโน้ตสากล ในความควบคุมของพระเจนดุริยางค์

กลุ่มที่ 3 นักดนตรีสากล คือ ผู้ทำหน้าที่อ่านและบรรเลงโน้ตเพลงที่บันทึกแล้วนั้น

กลุ่มที่ 4 คณะกรรมการตรวจสอบบทเพลงที่บันทึก ผู้เป็นพหูสูตในวิชาการดนตรีไทย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบันทึกเพลงไทยที่สมบูรณ์แบบที่สุด โดยบันทึกแยกเป็นรายเครื่องมือครบทุกเครื่องในการบันทึกนั้นใช้ทางปี่พาทย์ เพราะถือว่าเป็นทางหลัก เมื่อบันทึกแล้วก็ต้องให้นักดนตรีสากลที่ไม่มีความรู้เรื่องเพลงไทยอ่านโน้ต และบรรเลงออกมา เพื่อไม่ให้เกิดอุปาทานในการบรรเลง

การจัดบันทึกและตรวจสอบเพลงไทยคงจัดทำกันต่อมาจนถึง พ.ศ. 2484 ก็ล้มเลิกไป รวมเพลงไทยที่ตรวจสอบและบันทึกไว้ได้นั้นมีจำนวนรวม 475 เพลง แต่บทเพลงที่คณะกรรมการได้ทดลองตรวจสอบฟังกันดูแล้ว และบันทึกไว้ครบทุกแนว นั้น คงมีอยู่ประมาณไม่ถึง 100 เพลง ต้นฉบับเขียนด้วยดินสอดำบนกระดาษอัดสำเนา ง่ายต่อการเสื่อมเสียอย่างเป็นที่สุด ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่กรมศิลปากร

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กรมศิลปากรได้พิจารณาถึงการจัดพิมพ์โน้ตเพลงไทยตามที่ได้จัดบันทึกไว้นั้น โดยคำนวณค่าใช้จ่ายแล้วอยู่ประมาณ 5 – 6 แสนบาท จึงคิดว่าถ้าจะของประมาณเพื่อการนี้เห็นจะเป็นการรบกวนรายจ่ายของรัฐบาลมากเกินไป แต่ถ้าจะพิมพ์ไปที่ละเล่มละน้อยก็คงยึดเยื้อออกไปอีก ซึ่งคณะกรรมการที่เคยร่วมทำการบันทึกโน้ตที่ผ่านมาต่างก็ล้มหายตายจากกันไปมากแล้ว ถ้ามีวแต่เก็บต้นฉบับเอาไว้แล้วเกิดมีอันเหตุอันใดที่จะทำให้ต้นฉบับเหล่านั้นสูญเสียขึ้นมา ก็จะเป็นที่น่าเสียดายมากขึ้นเป็นทวีคูณ

ดังนั้น กรมศิลปากรจึงของบประมาณในการจัดพิมพ์เพลงไทยเพื่อจะจัดพิมพ์ให้เสร็จสิ้นภายใน 3 ปี โดยจัดสรรให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และเลือกจัดพิมพ์เพลงหลัก ๆ ที่สำคัญก่อนจึงเลือกพิจารณาระหว่างการจัดพิมพ์ในประเทศกับต่างประเทศ ถ้าทำในประเทศก็จะเสียค่าจ้างคัดลอกเส้นหมึกแล้วนำไปทำแทนพิมพ์อีกครั้ง ทำให้เสียเวลาและซับซ้อนเกินไป จึงลองติดต่อบริษัทการพิมพ์ในต่างประเทศ เพราะเห็นว่าไม่ต้องทำงานซ้ำซ้อน และตัวพิมพ์คงเรียบร้อยดีเพราะตัวพิมพ์เป็นโน้ตสากลโดยตรงซึ่งเพลงที่จัดพิมพ์ในครั้งนั้นมีดังนี้

8.1 เพลงชุดโหมโรงเย็น

ในที่สุดกรมศิลปากรก็มอบหมายให้บริษัท เจ ทริบิวิลล์ ลามี แอนด์ โซ (J.Thibouville-Lamy & Co.) จัดพิมพ์โน้ตสากล “เพลงชุดโหมโรงเย็น” เป็นเล่ม เมื่อ พ.ศ.

2493 ครอบคลุมแนวบรรเลง คือ พิมพ์ทั้งฉบับรวมเครื่อง (Score) และฉบับแยกเครื่องวงปี พาทย ประกอบคำอธิบายภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยพระเจนดุริยางค์ เนื้อหาได้อธิบายถึงระบบเสียงของดนตรีไทยเปรียบเทียบกับระบบเสียงของดนตรีตะวันตก การกำหนดโน้ตบนเครื่องดนตรีไทย ช่วงเสียงของเครื่องดนตรีไทยแต่ละชนิด อธิบายเสียงต่าง ๆ ของตะโพน อธิบายเพลงแต่ละเพลงในชุดนั้น ๆ และอธิบายหลักการของดนตรีไทยโดยย่อ ซึ่งเพลงในชุดนี้ประกอบด้วยเพลงต่าง ๆ จำนวน 17 เพลงคือ สาธุการ ตระงู้าปากคอก ตระปลายพระลักษณ์ ตระमार่อม ริวสามลา ต้นซุบ เข้าม่าน ปฐม ท้ายปฐม ลา เสมอ ริวลาเดียว เข็ดสองชั้น เข็ดชั้นเดียว กลม ชำนาญ กราวโน ในการจัดพิมพ์ในครั้งนั้นจะเห็นว่าการบันทึกโน้ตเพลงชุดโหมโรงเย็นนั้นมีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะสถานที่พิมพ์อยู่ในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นแหล่งของทฤษฎีโน้ตสากลอยู่แล้ว การพิมพ์โน้ตเพลงจึงมีตัวพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นมาตรฐานสวยงาม ทั้งสัญลักษณ์ เครื่องหมายต่าง ๆ ครบถ้วน

8.2 เรื่องทำขวัญ

ต่อมาในปลายปี พ.ศ. 2497 กรมศิลปากร ได้เริ่มดำเนินการจัดพิมพ์โน้ตเพลงไทย “เพลงเรื่องทำขวัญ” เฉพาะฉบับรวมเครื่อง (Score) โดยว่าจ้างโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จัดพิมพ์เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2498 ประกอบคำอธิบายภาษาไทย และภาษาอังกฤษของพระเจนดุริยางค์ ลักษณะเนื้อหาเหมือนกับเพลงชุดโหมโรงเย็น คือได้อธิบายถึงระบบเสียงของดนตรีไทยเปรียบเทียบกับระบบเสียงของดนตรีตะวันตกการกำหนดโน้ตบนเครื่องดนตรีไทย ช่วงเสียงของเครื่องดนตรีไทยแต่ละชนิด อธิบายเสียงต่าง ๆ ของตะโพน อธิบายเพลงแต่ละเพลงในชุดนั้น ๆ และอธิบายหลักการของดนตรีไทยโดยย่อซึ่งเพลงเรื่องทำขวัญประกอบด้วยเพลงต่าง ๆ ดังนี้ นางนาค มหาฤกษ์ มหาภาพ สังข์เล็ก มหาชัย ดอกไม้ไทร ดอกไม้ไพร ดอกไม้ร่วง พัดชา บ้าบ่น คู่บ้าบ่น เคียงบ้าบ่น มโนราห์โอด ต้นกรวาร์รา กรวาร์รา ดับควันเทียน โน้ตเพลงเรื่องทำขวัญนั้น จัดพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชลักษณะการพิมพ์ออกมาจึงขาดเครื่องหมายบางอย่างไป ไม่ได้สัดส่วนบ้าง เพราะการพิมพ์โน้ตเพลงสากลไม่น่าใช่เรื่องที่นิยมกันนักในสมัยนั้น ถ้าจะใช้โน้ตสากลก็จะเขียนกันเสียส่วนมาก แต่ก็นับว่าเป็นวิวัฒนาการอันสำคัญอย่างหนึ่งของวงการดนตรีไทยและด้วยฝีมือคนไทย

9. การบันทึกโน้ตเพลงด้วยระบบเชอเว่

โน้ตเชอเว่ (Chevé) ริเริ่มนำมาใช้ในประเทศไทยโดยพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) ซึ่งได้นำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการอ่านและร้องเพลงในตำราการดนตรีของท่านที่ออกมา

ในปี พ.ศ.2495 ชื่อว่า “หลักวิชาการดนตรีและการขับร้อง” โดยเรียบเรียงแยกเป็น 3 เล่ม เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปการดนตรีให้กว้างขวางและเป็นแบบแผนในการศึกษาเหมือนอย่าง นานาประเทศที่เจริญแล้ว เพราะในช่วงนั้นกระแสนิยมวัฒนธรรมตะวันตกแพร่หลายเข้ามาอย่างต่อเนื่อง การเรียนการสอนจึงเกิดขึ้นทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งดนตรีสากล ทำให้เกิดการเรียนรู้ทฤษฎีในตสากลขึ้นอย่างกว้างขวาง

ระบบโน้ตเซอเว่ เป็นระบบโน้ตที่ปรากฏอยู่ในตำรา “หลักวิชาการดนตรีและการขับร้อง” ของพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) ซึ่งได้นำมาจากระบบการเรียนการสอนอ่านขับร้องแบบไซท์ ซิงกิง(Sight – Singing) ของชาวฝรั่งเศส 4 คน คือ ปีแอร์ กาลิน(Peèrre Galin) เอียมปารีส(Aimé Paris) นาโนปารีส(Nanine Paris) และเอมิล เซอร์เว่(Emile Chevè)

ในการเรียนวิชาการดนตรีและการขับร้องนั้น พระเจนดุริยางค์ได้เล็งเห็นว่ากว่าที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ถึงวิธีการขับร้องตามตัวโน้ตจนครบทุกบันไดเสียงนั้น อาจก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายและท้อถอยในการเรียน เพราะต้องใช้เวลาในการศึกษานาน จึงได้คิดนาระบบโน้ตแบบเซอเว่เข้ามาช่วยให้นักเรียนสามารถร้องเพลงได้ อย่างน้อยเพลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ระบบโน้ตเซอเว่นี้จะสามารถให้ความสะดวกในการเรียนขั้นเริ่มต้นได้ระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ยังไม่มีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะนำมาใช้บันทึกบทเพลงที่มีความละเอียดและยากได้

ระบบโน้ตนี้ เซอเว่และภรรยา ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นตำราการขับร้องที่ชื่อว่า เมสอดอิลีมอนทารีเดอมิวสิคโวลคอลล(Methode elemontaire de musique vocale) ในปี 1844 และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงครึ่งศตวรรษที่ 19 จนมีการนำไปใช้ในโรงเรียนด้วย และแพร่ขยายอยู่ในแถบยุโรป

10. การบันทึกและพิมพ์โน้ตเพลงไทยเล่ม 1

ต่อมาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2501 ถึง พ.ศ. 2511 กรมศิลปากรได้มีการจัดบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากล โดยคัดเลือกบทเพลงที่มีคุณค่าและสมควรจัดบันทึก จัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสารศิลปการ มีทั้งทางร้องและทางบรรเลง สำหรับทางบรรเลงนั้นบันทึกเป็นทางกลาง ๆ หรือทางทั่วไป มิได้บันทึกแยกทางเฉพาะเครื่องมือ คล้ายกับโน้ตของปอล เซลิก ผู้ที่นำไปใช้บรรเลงจำเป็นจะต้องมีความรู้พื้นฐานเฉพาะในเรื่องทางบรรเลงด้วยจึงจะใช้ได้อย่างถูกต้อง การบันทึกโน้ตเพลงในครั้งนั้น อาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้ควบคุมและได้อธิบายบทเพลงเหล่านั้นไว้ด้วย ผู้ที่เขียนโน้ต คือ ครูพิชญ แซ่มบาง โดยในวารสาร 1 เล่มมีโน้ตเพลง 1 เพลง ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 9 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรจัดทำเพลงไทยแบบโน้ตสากล โดยการนำเอาเพลงที่มีคุณค่าและสมควรจัดบันทึกมาพิมพ์เป็นหลักฐาน แล้วเผยแพร่ ซึ่งหนังสือเล่มดังกล่าว กรมศิลปากรจึงนำทเพลงที่

พิมพ์เผยแพร่ในวารสารศิลปการมารวมเป็นเล่ม ให้ชื่อหนังสือว่า “โน้ตเพลงไทย เล่ม 1 โน้ตเพลงไทย” และมีการพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2511 อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีเพลงที่ปรากฏอยู่หลายเพลง ทั้งประเภทเพลงโหมโรง เพลงอัตรากังหะสามชั้น เพลงเถา เพลงลา

11. การบันทึกและพิมพ์โน้ตเพลงไทยของสุดใจ ศรีเบ็ญจา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 สุดใจ ศรีเบ็ญจา ได้ทำแบบเรียนเครื่องดนตรีไทยชนิดต่าง ๆ เป็นแบบเรียนด้วยตนเอง โดยบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลพร้อมทั้งได้กำหนดโน้ตสำหรับเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ คือ ระนาดเอก เสียงต่ำสุดเป็นเสียง เร เสียงที่ 2 เป็นเสียง ซอล และเสียงสูงสุดเป็นเสียง มี ระนาดทุ้ม เสียงต่ำสุดเป็นเสียง เร เสียงสูงสุดเป็นเสียง ฟา จะเข้สายลวดเสียงต่ำสุดเป็นเสียง ลา สายเอกเสียงสูงสุดเป็นเสียง มี ขลุ่ยเพียงออ เสียงต่ำสุดของขลุ่ยเพียงออเป็นเสียง ที การบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลของสุดใจ ศรีเบ็ญจานั้นแตกต่างกับของกรมศิลปากร คือ สุดใจ ศรีเบ็ญจา ใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ (Time Signature) เป็น C หรือ 2/2 ซึ่งของกรมศิลปากรจะเป็น 2/4

12. การบันทึกโน้ตเพลงไทยระบบตัวอักษรไทย”ต ร ม ฟ”

ในระยะเวลาต่อมาได้เกิดระบบโน้ตตัวอักษรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ทราบที่มาแน่ชัดว่าใครเป็นผู้คิดค้นและนำมาใช้เป็นคนแรก แต่อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้เคยให้สัมภาษณ์ว่า โน้ตตัวอักษร “ต ร ม ฟ” นี้ ข้าราชการกรมไปรษณีย์ท่านหนึ่งเป็นผู้เริ่มนำมาใช้เป็นคนแรก ระบบโน้ตนี้มีลักษณะของการผสมผสานกันหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบโน้ตตัวอักษรของพระอภัยพลรบกับโน้ตเลขาสังคีตย์ของดุริยบรรณ และโน้ตตัวเลขไทย 9 ตัว ของหลวงประดิษฐไพเราะ เรียกได้ว่าเป็นการผสมผสานระบบโน้ตทั้งหมดที่มีใช้กัน ข้อดีของโน้ตระบบนี้ คือ เป็นโน้ตกลางที่สามารถใช้ได้กับเครื่องดนตรีทุกชนิด แตกต่างจากโน้ตระบบตัวเลข

13. การพิมพ์โน้ตเพลงไทยในวโรกาสแห่งปีกาญจนภิเษก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ในวโรกาสแห่งปีกาญจนภิเษกฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช กระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นในทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสาระความรู้แก่ประชาชน จึงได้มอบหมายให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์หนังสือชุด “โน้ตเพลงไทย” เล่ม 1 2 และ 3 เพื่อเฉลิมพระเกียรติ โดยได้รวบรวมโน้ตเพลงไทยที่เผยแพร่ในนิตยสารศิลปการมาแล้ว และหนังสือโน้ตเพลงไทยเล่ม 1 จัดพิมพ์ขึ้น ท้ายที่สุดจึงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบอีกครั้งก่อน

ตีพิมพ์ นับว่าเป็นการสร้างผลงานการอนุรักษ์เพลงไทยเดิมอย่างต่อเนื่อง จาก พ.ศ. 2504 ทำให้ในปัจจุบันมีหนังสือโน้ตเพลงไทยทั้งหมด 3 เล่มด้วยกัน

หนังสือโน้ตเพลงไทยเล่ม 1 2 และ 3 ที่พิมพ์ออกมาใหม่นี้บันทึกโน้ตด้วยระบบคอมพิวเตอร์เป็นทั้งทางร้องและทางเครื่องดนตรีบรรเลงขับร้อง ตัวอักษรชัดเจนตัวโน้ตสวยงาม รูปเล่มชวนให้หยิบอ่าน นับเป็นมรดกทางดุริยางคศิลป์ที่สมบูรณ์งดงามยิ่ง ด้วยพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันประเสริฐของปวงชนชาวไทย

14. การพิมพ์โน้ตเพลงไทยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดพิมพ์หนังสือโน้ตเพลง “โน้ตเพลงไทยฉบับครู” ขึ้น จำนวน 6 เล่มภายใต้โครงการฟื้นฟูโน้ตเพลงไทยฉบับครู โดยได้ให้การสนับสนุนการจัดพิมพ์ตามที่ ดร.ปัญญา รุ่งเรือง และคณะได้ไปพบสำเนาไมโครฟิล์มที่นายเดวิด มอร์ตัน (David Morton) นักศึกษาวิชาดนตรีชาวอเมริกันที่เข้ามาศึกษาวิชาดนตรีไทย เพื่อทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกถ่ายไมโครฟิล์มโน้ตเพลงไทยเหล่านี้ไว้เมื่อ พ.ศ. 2500 ต่อมา ดร.ปัญญา รุ่งเรือง ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเค็นท์และได้ไปพบสำเนาไมโครฟิล์มที่มหาวิทยาลัยเค็นท์ ได้ขออนุญาตนำกลับมายังประเทศไทย แล้วถ่ายทอดโน้ตเพลงเหล่านั้นจากไมโครฟิล์มคอมพิวเตอร์ และพิมพ์ออกมาได้อย่างชัดเจน เสนอขอให้คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เผยแพร่ จึงเท่ากับเป็น การนำเอาสมบัติทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของประเทศไทยที่สาบสูญไปจากสังคมไทยมาเกือบ 60 ปี กลับคืนมายังประเทศไทยอีกครั้งโน้ตเพลงไทยฉบับครูนี้เป็นการบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลในระหว่าง พ.ศ. 2473 ถึง พ.ศ. 2475 ช่วงหนึ่ง และระหว่าง พ.ศ. 2479 ถึง พ.ศ. 2485 อีกช่วงหนึ่ง โชคดีที่นายเดวิด มอร์ตัน (David Morton) ได้รับอนุญาตให้ถ่ายไมโครฟิล์มไว้เมื่อ พ.ศ. 2500 ก่อนที่ไฟจะไหม้ครั้งใหญ่ที่โรงละครแห่งชาติที่เป็นสถานที่เก็บโน้ตเพลงเหล่านั้น เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2503 ขณะนี้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “โน้ตเพลงไทยฉบับครู” เสร็จสมบูรณ์แล้ว จำนวน 6 เล่ม ดังนี้

เล่มที่ 1 เพลงเรื่องฝรั่งร่ำเท้า เป็นโน้ตรวมวง 105 หน้า โน้ตแยกทางเครื่องดนตรี 93 หน้า

เล่มที่ 2 เพลงเรื่องพระรามเดินดง เป็นโน้ตรวมวง 70 หน้า โน้ตแยกทางเครื่องดนตรี 56 หน้า

เล่มที่ 3 เพลงเรื่องมอญแปลงเป็นโน้ตรวมวง 106 หน้า โน้ตแยกทางเครื่องดนตรี 90 หน้า

เล่มที่ 4 เพลงเชิดจีนเป็นโน้ตรวมวง 90 หน้า โน้ตแยกทางเครื่องดนตรี
67 หน้า

เล่มที่ 5 เพลงดับลาวเจริญศรี (พระลอ) เป็นโน้ตรวมวง 23 หน้า โน้ตแยก
ทางเครื่องดนตรี 20 หน้า เพลงแขกบรเทศ เถา โน้ตรวมวง 16 หน้า โน้ตแยกทางเครื่อง
ดนตรี 15 หน้า

เล่มที่ 6 มี 4 เพลง

เพลงที่ 1 ดับนางชินเดอริลลา โน้ตรวมวง 35 หน้า โน้ตแยก
ทางเครื่องดนตรี 36 หน้า

เพลงที่ 2 ดับอีแมน (นิทราชาคริต) โน้ตรวมวง 15 หน้า โน้ต
แยกทางเครื่องดนตรี 12 หน้า

เพลงที่ 3 สาธุการ โน้ตรวมวง 19 หน้า โน้ตแยกทางเครื่อง
ดนตรี 18 หน้า

เพลงที่ 4 สาธุการกลอง โน้ตรวมวง 5 หน้า โน้ตแยกทางเครื่อง
ดนตรี 6 หน้า

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่าชาวตะวันตกนั้นเริ่มมีการจดบันทึกโน้ตเพลงมา
ก่อน สำหรับคนไทยแต่เดิมนั้นไม่นิยมจดบันทึกโน้ตเพลง แต่พอกาลเวลาล่วงมาเรื่อยๆ
พบว่าการจดบันทึกโน้ตเพลงนั้นเป็นเรื่องที่ดีมีประโยชน์ คนไทยจึงคิดค้นระบบโน้ตต่างๆขึ้น
เพื่อใช้ในการบันทึกเพลง รวมทั้งใช้ระบบโน้ตสากลมาประยุกต์ใช้ด้วย ซึ่งในปัจจุบันนี้ ระบบ
โน้ตเพลงของดนตรีไทยยังไม่สมบูรณ์แบบที่เดียว คงยังต้องคิดค้นและตกลงกันให้ชัดเจนว่าจะ
ใช้ระบบการจดบันทึกอย่างไรที่จะเป็นเอกลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นระบบโน้ตของดนตรีไทย
จากประวัติการบันทึกโน้ตเพลงไทยที่ผู้เขียนสืบค้นมากล่าวในที่นี้ อาจจะมีโน้ตระบบอื่น ๆ
อีกก็ได้ที่ไม่ได้นำมากล่าว เพราะจะกล่าวเฉพาะระบบที่รู้จักกันทั่วไป ถึงอย่างไรความ
พยายามในการประดิษฐ์ระบบโน้ตสำหรับดนตรีไทยยังคงมีอย่างต่อเนื่อง และมีการ
เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะความต้องการในการนำไปใช้ของแต่ละคนมีต่างกัน ทำให้บุคคลเหล่านั้น ได้ประดิษฐ์สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือช่วยในการขับร้องหรือบรรเลงขึ้น
เป็นระบบโน้ตเพื่อตนเอง หรือเพื่อกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตาม ระบบโน้ตทั้งหลายก็ยังคงตั้งอยู่บน
รากฐานของระบบโน้ตในลักษณะต่าง ๆ คือต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ระดับ
เสียง ความยาวของเสียง และเครื่องหมายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะนำไปเป็นแบบ
แผนและประยุกต์ใช้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2493). เพลงชุดโหมโรงเย็น : Evening Prelude. London : J. Thibouville-Lamy.
- _____. (2498). เพลงเรื่องทำขวัญ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี. (2540). ดนตรีตะวันออก. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชมรมศิษย์พระเจนดุริยางค์. (2536). 110ปี ศาตราจารย์พระเจนดุริยางค์ ผู้วางรากฐานดนตรีสากลของไทย. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- ชั้น ศิลปบรรเลง. (2536). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ต.จ. กรุงเทพฯ : พิฆเนศ พรินท์ติ้ง.
- ปัญญา รุ่งเรือง และคณะ. (2536). โน้ตเพลงไทยฉบับครูเล่ม 2 เพลงเรื่องพระรามเดินดง : Thai Manuscript Book 2 Pleng Ruang Praram Doen Dong. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- ปิยเวช บุญชูช่วย. (2545). การบันทึกโน้ตเพลงไทย. ดุริยนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2543). ประวัติการบันทึกโน้ตเพลงไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร. 19-20(1) : 182-215.
- พระอภัยพลรบ. (2453). ประวัตินายพันโท พระอภัยพลรบ และดนตรีวิทยา. กรุงเทพฯ : ไสภณพิพรรฒนาการ.
- อารี สุขะเกศ. (2513). ชีวิตประวัติของข้าพเจ้า บันทึกความทรงจำของพระเจนดุริยางค์. วารสารมนุษยศาสตร์. เมษายน-มิถุนายน.